

ПЕДАГОГІКА

УДК 796:371.134:379.177

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/31.214276>**Наталія МАКОВЕЦЬКА,***orcid.org/0000-0003-3735-2205**доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна) Natalia.v.mak@gmail.com***Олена КОНОХ,***orcid.org/0000-0002-8970-0817**кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна) konoh_a_ue@ukr.net***Анна СИДОРУК,***orcid.org/0000-0002-8466-69120**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна) anna095656465@gmail.com***РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНИМИ ПРОГРАМАМИ «ТУРИЗМ»
І «ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА»**

У статті визначається актуальність дуальної освіти як одного із пріоритетних шляхів подолання відірваності теорії від практики у процесі підготовки майбутніх фахівців до їхньої професійної діяльності. Зазначено, що нині вченими вивчаються різні аспекти цієї проблеми, стисло охарактеризовано результати досліджень щодо можливостей використання європейського досвіду, найновіших наукових досягнень, інноваційних розробок і технологій університетської науки, виробництва, досягнень академічної науки; розглянуто дуальну форму здобуття освіти як одну з умов збереження кадрового потенціалу, а дуальне навчання – як інтерактивну форму організації освітнього процесу в закладах вищої освіти.

Висвітлено специфіку реалізації дуальної освіти майбутніх фахівців у туристичній і готельно-ресторанній сферах в Запорізькому національному університеті, охарактеризовано форми співпраці з роботодавцями, наведено перелік дисциплін, у процесі вивчення яких застосування принципів дуальної освіти відбувається найбільш вдало, зазначено особливості планування та проведення практичної підготовки майбутніх фахівців (різні види практик і стажування), окреслено результати навчання із застосуванням елементів дуальної освіти, серед яких наявність концептуальних знань, здобутих у процесі навчання та професійної діяльності, вміння розв'язувати складні завдання у спеціалізованих сферах професійної діяльності, здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію, готовність до управління комплексними діями або проектами, відповідальність за прийняття рішень.

Підкреслено, що дуальна форма здобуття освіти передбачає партнерство здобувачів вищої освіти, викладачів закладів вищої освіти, роботодавців, а її метою є забезпечення майбутнім фахівцям умов для практичного використання теоретичних знань, успішної адаптації до майбутньої професійної діяльності. Зазначено, що досвід Запорізького національного університету демонструє ефективність застосування дуальної освіти у процесі підготовки фахівців туристичної та готельно-ресторанної сфер.

Ключові слова: дуальна освіта, дуальна форма здобуття освіти, дуальна форма навчання, підготовка фахівців туристичної та готельно-ресторанної сфер.

Natalia MAKOVETSKA,

orcid.org/0000-0003-3735-2205

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;

Head of the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Business

Zaporizhzhia National University

(Zaporizhia, Ukraine) natalia.v.mak@gmail.com

Olena KONOХ,

orcid.org/0000-0002-8970-0817

Candidate of Sciences in Physical Education and Sports,

Associate Professor at the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Business

Zaporizhzhia National University

(Zaporizhia, Ukraine) konoh_a_je@ukr.net

Anna SIDORUK,

orcid.org/0000-0002-8466-69120

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Business

Zaporizhzhia National University

(Zaporizhzhya, Ukraine) anna095656465@gmail.com

IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLES OF DUAL EDUCATION IN THE PROCESS OF TRAINING SPECIALISTS BY EDUCATIONAL PROFESSIONAL PROGRAMS “TOURISM” AND “HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS”

The article identifies the relevance of dual education as one of the priority ways to overcome the isolation of theory from practice in the process of training future professionals for their professional activities. It is noted that today scientists study various aspects of this problem, in particular, briefly describe the results of research on the possibilities of using European experience, the latest scientific achievements, innovative developments and technologies of university science, production, academic achievements; the dual form of education is considered as one of the conditions for preserving human resources, and dual training – as an interactive form of organization of the educational process in higher education institutions.

The specifics of the implementation of dual education of future specialists in tourism and hotel and restaurant spheres at Zaporizhzhia National University are highlighted – the forms of work with employers are characterized, the list of disciplines in the study of which the application of dual education principles is most successful is studied. (different types of practices and internships), outlined learning outcomes using elements of dual education, including the availability of conceptual knowledge acquired in the process of learning and professional activities, the ability to solve complex problems in specialized areas of professional activity, the ability to effectively formulate communication strategy to manage complex actions or projects, responsibility for decision-making.

It is emphasized that the dual form of education involves a partnership of higher education, teachers of higher education, employers of tourism and hotel and restaurant companies, and its purpose is to provide future professionals with conditions for practical use of theoretical knowledge, successful adaptation to future professional activities in travel agencies. in hotel and restaurant establishments. It is noted that the experience of Zaporizhzhia National University demonstrates the effectiveness of dual education in the training of specialists in tourism and hotel and restaurant areas.

Key words: *dual education, dual form of education, training of specialists in tourism and hotel and restaurant spheres.*

Постановка проблеми. Однією з передумов ефективного сталого розвитку держави є наявність висококваліфікованих фахівців різних галузей. Сьогодення потребує вдосконалення підготовки фахівців для всіх галузей народного господарства України. Успішний розвиток економіки України, її конкурентоспроможність на світовому ринку вимагають наявності кадрів, здатних вирішувати складні завдання, що постають перед господарськими суб'єктами в умовах трансформації соціокультурного простору.

Проблемою підготовки фахівців, що потребує негайного розв'язання, нині є відірваність

теорії від практики, змісту підготовки майбутніх фахівців від потреб тих закладів, куди вони в майбутньому прийдуть працювати, значний розрив між професійними навичками випускників і вимогами, які висуваються до них під час працевлаштування. Тому організація дуальної освіти набуває актуальності як для вітчизняної системи професійної освіти загалом, так і для системи підготовки фахівців туристичної та готельно-ресторанної сфер зокрема.

Аналіз досліджень. Різні аспекти проблеми, пов'язаної із запровадженням дуальної освіти,

розглядають у своїх наукових доробках В. Вем'ян, М. Дернова, С. Дrajниця, О. Коркуна, Т. Постоян, І. Хомишин, В. Шебанін та інші.

М. Дернова, висвітлюючи сутність дуальної освіти, звертається до європейського досвіду її організації та зазначає, що «одним із основних орієнтирів сучасної європейської політики щодо розвитку вищої освіти вважається створення можливостей для впровадження дуальних моделей вищої професійної освіти» (Дернова, 2014: 137). Вчена дійшла висновку, що у країнах Європи «дуальне навчання включає в себе поняття робочої діяльності в якості навчальної програми в рамках формального навчання в університеті. Воно включає в себе матрицю відносин між зацікавленими сторонами – роботодавцем, викладачем і студентом (працівником), які беруть участь у навчанні, в роботі і формуванні знань і навичок. Особливістю змісту навчання є інтегративний навчальний план, який складається спільно студентом, університетом і підприємством. Зацікавлені сторони діють у спільному контексті» (Дернова, 2014: 143). На думку М. Дернової, дуальна модель навчання пропонує альтернативний підхід до традиційного викладання і навчання в університетах.

В. Шебанін доводить, що впровадження у вишах дуальної форми здобуття освіти є запорукою підвищення якості підготовки фахівців з урахуванням вимог роботодавців. Учений наполягає, що «дуальна форма здобуття освіти передбачає використання найновіших наукових досягнень, інноваційних розробок і технологій не лише університетської науки і виробництва, а й досягнень академічної науки» (Шебанін, 2018: 5).

Аналіз результатів наукових досліджень В. Шебаніна свідчить, що впровадження елементів дуального навчання реально підвищує рівень практичної підготовки здобувачів вищої освіти, сприяє формуванню у них фахових компетентностей, успішній адаптації до професійної діяльності, забезпечує рівновагу між попитом і пропозицією фахівців на ринку праці.

О. Коркуна, І. Коркуна, О. Цільник зазначають, що розвиток дуальної освіти в Україні є запорукою стабільності кадрового потенціалу різних галузей промисловості країни. У зв'язку з цим дослідники дійшли висновку, що «дуальна освіта формується тоді, коли є потреба ринку у висококваліфікованих працівниках з умовою прогнозування на декілька років попиту на певні спеціальності» (Коркуна, Коркуна, Цільник, 2018: 92).

Не можна не погодитися з таким твердженням, зробленим також і з точки зору збереження кадро-

вого потенціалу: «Дуальна система навчання має низку позитивних моментів: організація співпраці політиків, бізнесу, соціальних партнерів; розробка законодавчого підґрунтя для визнання національних стандартів якості професійної освіти; залучення кваліфікованого персоналу з виробництва до педагогічної діяльності; здійснення інституційних досліджень і консультування (моніторинг якості надання освітніх послуг у сфері професійної освіти, оновлення освітніх стандартів тощо); урахування конкретних запитів підприємств до змісту та якості професійної освіти. Саме тому необхідно сприяти подальшому розвитку експорту елементів дуальної форми підготовки кваліфікованих кадрів і прискорити запровадження її елементів у систему професійної освіти України» (Коркуна, Коркуна, Цільник, 2018: 92–93).

З точки зору інтерактивної форми організації освітнього процесу розглядають дуальне навчання С. Дrajниця, О. Дrajниця. Ними було розроблено структурну модель дуального навчання, головними складниками якої є пошук потенційних роботодавців та укладення із ними угод про співпрацю в підготовці фахівців; залучення представників роботодавців до формування змісту освітньої програми дуального навчання; запровадження дуального навчання з другого або третього курсів бакалаврату у розрізі спеціальностей; встановлення граничної норми співвідношення теоретичного навчання до практичної підготовки.

Розглядаючи дуальне навчання як тристоронній процес, інтерактивний механізм надання професійної освіти, який базується на одночасному отриманні теоретичних знань у закладах вищої освіти та практичних навичок і досвіду роботи на підприємстві, дослідники дійшли висновку, що це дає унікальну можливість студенту швидко опанувати знання та одночасно набути досвіду роботи за фахом; закладу вищої освіти – підвищувати власну компетентність, реалізовувати результати наукових досліджень і розробок; роботодавцю – отримати висококваліфікованого працівника з мінімальними затратами часових і фінансових ресурсів, надійних партнерів і джерело креативних ідей щодо вдосконалення та підвищення ефективності своєї діяльності (Дrajниця, Дrajниця, 2016: 19–20).

Мета статті – висвітлення специфіки реалізації принципів дуальної освіти при підготовці здобувачів вищої освіти за освітньо-професійними програмами «Туризм» і «Готельно-ресторанна справа» у Запорізькому національному університеті.

Виклад основного матеріалу. Насамперед стисло охарактеризуємо термінологію. Термін «дуальна система навчання» (*від лат. dualis – подвійний*) був введений у педагогічну термінологію всередині 60-х років минулого століття у Німеччині як нова, більш гнучка форма організації професійного навчання. За М. Дерновою, у європейському просторі вищої освіти вживаються різні словосполучення, які мають відношення до дуального навчання, наприклад *alternance training, work-based learning, work-integrated learning, work-related learning, flexible learning, cooperative education and problem solving*. Усі вони засновані на загальному розумінні важливості створення умов для поєднання теоретичних знань, набутих у формальному навчальному середовищі, з практичними навичками, набутими на робочому місці (Дернова, 2014: 138). У закладах вищої освіти України вживаються терміни «дуальна форма здобуття освіти», «дуальна форма навчання».

Згідно з Положенням про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти (наказ МОН від 12.12.2019 за № 1551) дуальна форма здобуття освіти – це спосіб здобуття професійної освіти, коли навчання у закладі освіти поєднують із навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях (далі – суб'єкти господарювання). Підстава – договір про здобуття професійної освіти за дуальною формою.

У змінах від 18.12.2019 до Закону України «Про вищу освіту» визначено, що студент може, крім денної, заочної здобувати освіту й за дуальною формою. «Дуальна форма здобуття вищої освіти – це спосіб здобуття освіти здобувачами денної форми, що передбачає навчання на робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації обсягом від 25% до 60% від загального обсягу освітньої програми на основі договору. Навчання на робочому місці передбачає виконання посадових обов'язків відповідно до трудового договору».

Слід зазначити, що ефективна реалізація ідеї дуальної освіти багато в чому залежить від умов, створених із цією метою у закладі вищої освіти. Зокрема, це стосується умов для поєднання студентами роботи і навчання, підготовки молодого спеціаліста спільно навчальним закладом і підприємством.

Саме тому в Запорізькому національному університеті включення у підготовку фахівців спеціальностей «Готельно-ресторанна справа» та «Туризм» галузі знань 24 «Сфера обслуговування дуальної освіти як складової» є актуальним

завданням. Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи Запорізького національного університету перебуває в пошуку шляхів усунення основних недоліків традиційних форм і методів навчання майбутніх кваліфікованих працівників, прагнучи подолати розрив між теорією і практикою, освітою й виробництвом, підвищити якість підготовки кваліфікованих кадрів з урахуванням вимог роботодавців.

З огляду на викладене вище, особливості освітніх програм підготовки фахівців спеціальностей «Готельно-ресторанна справа» та «Туризм» галузі знань 24 «Сфера обслуговування» зумовлені органічним поєднанням теоретичного змісту предметної області, сучасних методів, методик і технологій, збалансованою зорієнтованістю на міжнародний, загальнодержавний і регіональний ринок праці в галузі відповідно до Стратегії розвитку ЗНУ на 2018-2022 роки та Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року, а також збалансованим поєднанням теоретичної й практичної підготовки, залученням до навчального процесу фахівців-практиків готельно-ресторанної та туристичної галузей, можливістю проходження виробничих практик і літніх стажувань у таких відомих туроператорів як Anex Tour, TPG, Join up, Calipso Tour, Peninsula Tour на посадах трансферів, адміністраторів на рецепції, аніматорів, барменів, офіціантів у готельно-ресторанних комплексах Туреччини, Болгарії, Північного Кіпру.

Для формулювання цілей освітніх програм спеціальностей «Готельно-ресторанна справа» та «Туризм» та подальшої координації дій з їх реалізації було залучено до співпраці потенційних роботодавців – представників підприємств туристичної галузі, готельного та ресторанного бізнесу (включаючи зарубіжних партнерів), фахівців сфери обслуговування.

З огляду на суто практичну спрямованість спеціальностей «Готельно-ресторанна справа» та «Туризм» на етапі розробки освітніх програм було враховано пропозиції роботодавців щодо підготовки фахівців із туризму та готельно-ресторанного обслуговування, насамперед у площині соціальної мобільності, конкурентоспроможності, професіоналізму, компетентності в організації сервісної та виробничо-технологічної діяльності.

Відповідні рекомендації надходили від туристичних, готельних і ресторанних підприємств, зокрема туроператорів Anex Tour, TPG, Join up, Calipso Tour, Peninsula Tour, Туристичного інформаційного центру Запоріжжя, готелів Khortitsa Palace Hotel, «Крістіна», «Театральний»

(м. Запоріжжя), “Belpinar” (Туреччина), ресторану «Веранда», арт-кафе «Тепло» (м. Запоріжжя), компаній “BB Staff” (Туреччина) і “Smart Tour LTD” (Болгарія) та інших організацій.

Так, згідно з рекомендаціями та побажаннями роботодавців освітні програми було зорієнтовано на формування у майбутніх фахівців сфери обслуговування вміння організовувати відпочинок туристів на високому рівні, забезпечувати якісну сервісну діяльність, комунікувати з різними категоріями людей у професійному просторі – керівниками, колегами, гостями тощо. З цією метою до навчальних планів було включено такі дисципліни як «Організація комунікації в сфері обслуговування», «Світовий ринок готельно-ресторанних (туристичних) послуг», «Реклама в готельно-ресторанному (туристичному) бізнесі» «Культура готельно-ресторанної справи», «Інфраструктура туризму», збільшено кількість практик і їх тривалість.

Було вивчено та застосовано елементи досвіду дуальної освіти бакалаврів за програмою Swiss Education Group AG – лідера швейцарської індустрії гостинності, що об’єднує п’ять шкіл, серед яких коледж імені Цезаря Ріцца (м. Люцерн, Швейцарія), знайомство з досвідом підготовки фахівців, яке відбулося безпосередньо під час візиту в цей навчальний заклад.

Першим кроком на шляху впровадження нових організаційних форм навчання, співвідносних із основними завданнями дуальної освіти, є залучення до навчального процесу фахівців у туристичному бізнесі, готельєрів і рестораторів-практиків, які мають організаційні можливості для проведення практичної частини підготовки фахівця на робочому місці.

Так, роботодавці залучаються до організації та проведення презентацій, круглих столів, профорієнтаційних заходів, а також виробничої практики як на базі ЗНУ, так і в установах та організаціях роботодавців. Серед них комунальне підприємство «Туристичний інформаційний центр», готелі «Театральний», “Khortitsa Palace” (м. Запоріжжя), іноземні компанії: туроператори “Calypso Tour”, “Peninsula Tour”, “Apex Tour” (Туреччина), компанія “BB STAFF” (Туреччина), готель “Club Hotel Belpinar” (Туреччина), туристичне підприємство “Smart Tour Ltd” (Болгарія), ПП «Одиссей-Тур» (м. Мелітополь), туристична агенція «Поїхали з нами» (м. Запоріжжя), ТОВ «Зовнішсервіс» (м. Запоріжжя), ПП «Мрія Ком Тур» (м. Запоріжжя), ТОВ «Компас» (м. Запоріжжя), ТОВ «Гідроекologia» (м. Запоріжжя), туристична агенція “Apex Tour” (м. Запоріжжя).

Важливим є той факт, що елементи дуальної освіти застосовуються під час вивчення студентами таких базових дисциплін як «Організація готельного господарства», «Організація ресторанного господарства», «Організація туристичної діяльності» на першому бакалаврському рівні, «Управління якістю туристичних послуг», «Управління персоналом туристичної фірми» на другому магістерському рівні вищої освіти, де лекційні заняття проходять в аудиторії, а практичні – на виробництві (готель “Khortitsa Palace”, комбінат харчування ЗНУ «Тетянин день», ресторан «Веранда», туристична агенція «Білету в літо»).

Неабияке значення у процесі реалізації елементів дуальної освіти має практична підготовка, загальні питання організації якої регламентуються Положенням про практичну підготовку здобувачів вищої освіти ЗНУ. Освітніми програмами передбачено таку наступність видів практичної підготовки: навчальна ознайомча практика – 3 семестр, різні види виробничої – з 4 по 7 семестри, причому навчальний рік на 2, 3 і 4 курсах бакалаврату розпочинається практичною підготовкою, а на 2 і 3 курсах закінчується нею, що дає можливість студентам пройти як практику, так і стажування (за бажанням) в Україні або за кордоном на одному робочому місці.

Слід зазначити, що стажування користується популярністю і великим попитом серед студентів. Приблизно 75-80% студентів спеціальностей «Туризм» і «Готельно-ресторанна справа» щоліта згідно з договорами від’їжджають на стажування до курортів Запорізької області, а також до Туреччини, Болгарії, Північного Кіпру.

Загалом практична підготовка на бакалавраті в межах одного навчального року складає 2 місяці на 2 курсі, 2,5 – на третьому, 2 – на четвертому, в магістратурі – 2,5 на 1 курсі. З урахуванням стажування в літні місяці можна говорити про безперервний процес надбання студентами професійних навичок протягом 5-6 місяців поспіль. Отже, в умовах інтенсифікації міжнародного співробітництва й динамічного розвитку туризму фахівці з туристичного та готельно-ресторанного обслуговування набувають все більшого значення на ринку праці.

Впровадження елементів дуальної освіти дало змогу створити умови для отримання таких результатів навчання за освітніми програмами спеціальностей «Готельно-ресторанна справа» та «Туризм»:

- 1) концептуальні знання, здобуті у процесі навчання та професійної діяльності;
- 2) критичне осмислення основних теорій, принципів, методів і понять у навчанні та професійній діяльності;

3) уміння розв'язувати складні завдання у спеціалізованих сферах професійної діяльності, що передбачає збір та інтерпретацію даних, вибір методів та інструментарію, застосування інноваційних підходів;

4) здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію, доносити інформацію, ідеї, проблеми, рішення та власний досвід;

5) готовність до управління комплексними діями або проектами, відповідальність за прийняття рішень і професійний розвиток окремих осіб, здатність до подальшого навчання тощо.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можна констатувати, що дуальна форма здобуття освіти передбачає партнерство здобувачів вищої освіти, викладачів закладів вищої освіти, роботодавців. Її метою є забезпечення майбутнім фахівцям умов для практичного використання теоретичних знань, успішної адаптації до професійної діяльності. Досвід Запорізького національного університету доводить актуальність цієї проблеми, а також демонструє ефективність застосування дуальної освіти у процесі підготовки фахівців туристичної та готельно-ресторанної сфер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дернова М. Г. Дуальна модель вищої професійної освіти дорослих: європейський досвід. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2014. Випуск 2(9). С. 137–145.
2. Дразниця С. А., Дразниця О. М. Дуальне навчання як інтерактивна форма організації навчального процесу. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2016. № 12. С. 17–20.
3. Коркуна О. І., Коркуна І. І., Цільник О. Я. Сучасні процеси розвитку дуальної освіти: запорука стабільності кадрового потенціалу. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Випуск 4(132). С. 90–94.
4. Шебанін В. С. Дуальна форма освітньої підготовки висококваліфікованих фахівців для аграрної сфери України. *Економіка АПК*. 2018. № 7. С. 5–15.

REFERENCES

1. Dernova M. H. Dualna model vyshchoi profesiinoi osvity doroslykh: ievropeyskyi dosvid. [Dual model of higher professional education of adults: European experience]. *Adult education: theory, experience, prospects*, 2014, № 2(9), P. 137–145 [in Ukrainian].
2. Drazhnytsia S. A., Drazhnytsia O. M. Dualne navchannia yak interaktyvna forma orhanizatsii navchalnoho protsesu [Dual learning as an interactive form of organization of the educational process]. *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Unversytetu "Ukraina"*, 2016, № 12, P. 17–20 [in Ukrainian].
3. Korkuna O. I., Korkuna I. I., Tsilnyk O. Ia. Suchasni protsesy rozvytku dualnoi osvity: zaporuka stabilnosti kadrovoho potentsialu. [Modern processes of development of dual education: a guarantee of stability of personnel potential]. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 2018, № 4(132), P. 90–94 [in Ukrainian].
4. Shebanin V. S. Dualna forma osvitnoi pidhotovky vysokokvalifikovanykh fakhivtsiv dlia ahrarnoi sfery Ukrainy. [Dual form of educational training of highly qualified specialists for the agricultural sector of Ukraine]. *Economics of agro-industrial complex*, 2018, № 7, P. 5–15 [in Ukrainian].